

MARKAZIY ASAB TIZIMINING O‘SMALARI

To'xtamurotov To'xtasinbek

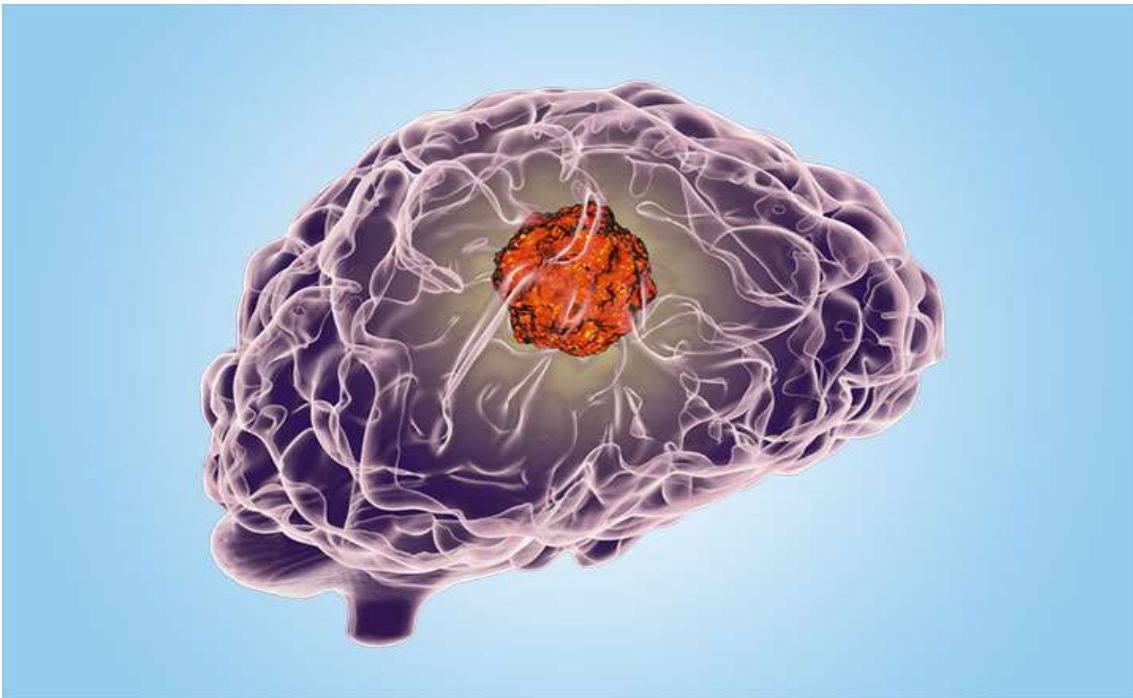
*Xo'jaobod Abu Ali ibn Sino jamoat salomatligi texnikumi
Asab va ruxiy kasalliklari fani o'qituvchisi*

Bosh miya saratoni – kalla suyagi ichida hosil bo‘ladigan, miya to‘qimalarini, nerv hujayralarini, tolalarini, miya pardalarini va qon tomirlarini zararlaydigan o‘sma. Miyaning qaysi qismida paydo bo‘lishiga ko‘ra va umumiy namoyon bo‘ladigan simptomlar bilan kechadi. Diagnostika algoritmi nevropatolog va oftalmolog tekshiruvlari, bosh miya Exo-EG, EEG, KT va MRT kuzatuvlari, MR-angiografiya va boshqalar kiradi. Davosida eng asosiy o‘rinni operativ usul egallaydi, qo‘shimcha ravishda nur terapiyasi va radioterapiya ham o‘tqaziladi.

Bosh miya saratoni

Bosh miya o‘smalari organizmda uchraydigan umumiy o‘smalarning 6 %ini ta shkil etadi. Bu kasallikning uchrash chastotasi har 100 ming odamdan 10 dan 15 ta in sonda bo‘ladi. Odatda bosh miya o‘smalari deganda – kalla suyagi ichida hosil bo‘ladigan har qanday o‘smalar tushuniladi, masalan miya to‘qimalaridagi o‘smalar, nertolaridagi, qon tomirlardagi, miya pardalaridagi, limfa tomirlaridagi va bezlarda (gipofiz va epifiz) uchraydigan o‘smalar. Shuning uchun bunday o‘smalar ikkiga: miya ichi va miyadan tashqaridagi ga bo‘linadi.

Bosh miya o‘smalari har qanday yoshda uchraydi, hatto tug‘ma ham bo‘lishi mumkin. Ammo bolalar orasida uchrash chastotasi kam, har 100 ming bolaga 2-4 holatlar to‘g‘ri keladi. Bosh miya o‘smalari birlamchi – miya to‘qimasining o‘zidan hosil bo‘lishi, yoki ikkilamchi boshqa organlarda hosil bo‘lgan o‘smalarning limfogen va gematogen yo‘l bilan metastazlaridan hosil bo‘lishi mumkin. Ikkilamchi o‘smalar birlamchiga qaraganda 5-10 marta ko‘proq uchraydi.

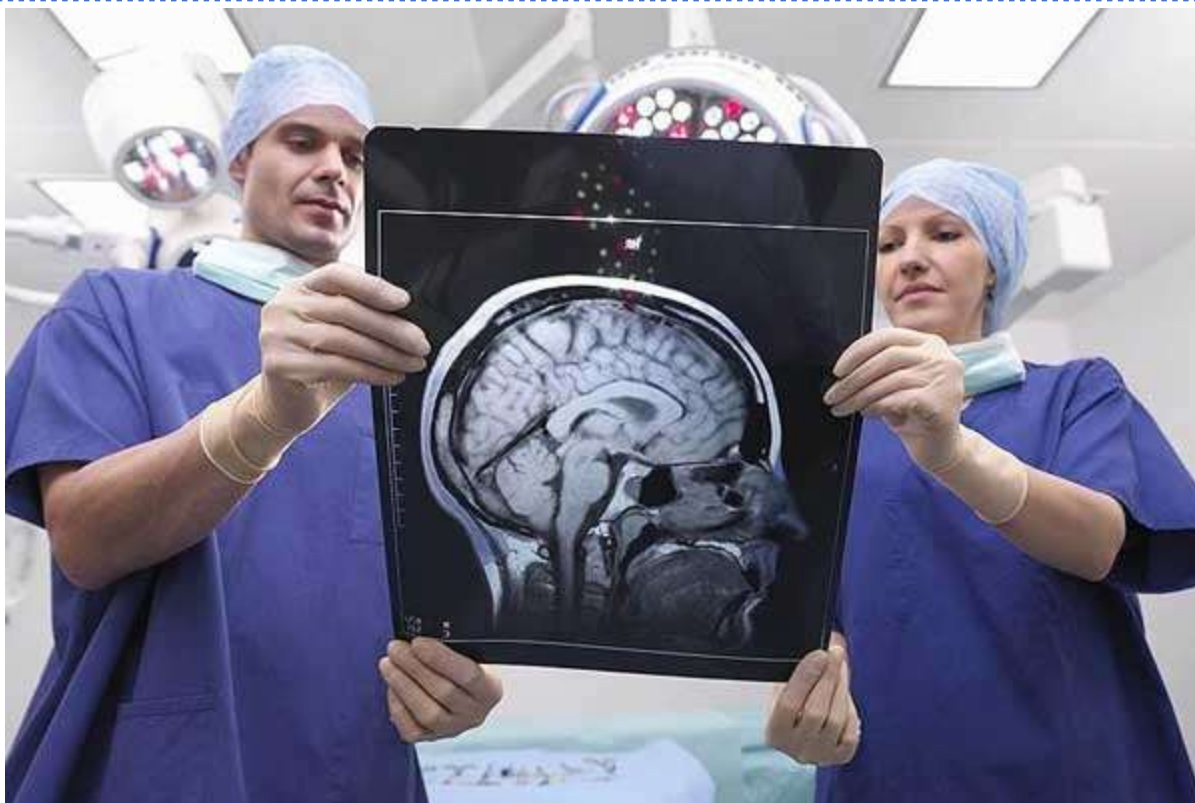

Bosh miya o'smalarining o'ziga xosligi shundaki, bunday o'smalar faqatgina kalla suyagi ichidagina joylashadi. Shuning uchun har qanday paydo bo'lgan o'smalar miya hujayralarini ezib qo'yadi va bosh miya ichki bosimi ortishiga olib keladi. Hatto yaxshi sifatli o'smalar ham ma'lum kattalikka yetganlaridan keyin miyani ezishi hisobiga yomon sifatli xarakterga ega bo'lib qolib, o'lim sababchisi bo'lishi ham mumkin. Yuqridagilarni hisobga olib nevrologiya va neyroxirurgiya yo'nalishidagi shifokorlar uchun kasallikni erta davrlarda aniqlash va davolash muammosi ko'ndalang turadi.

Bosh miya o'smalari paydo bo'lish sabablari

Bosh miyada o'smalar paydo bo'lishiga, barcha turdagi o'sma kasalliklari kabi radiatsiya, turli xildagi toksik moddalar va zararlangan ekologik hudud sabab bo'ladi.

Bolalarda tug'ma miya o'smalari kelib chiqish xavfi yuqoriroq, embrionlik paytidagi qandaydir omil ta'sirida yuzaga kelishi mumkin. Bosh chanog'i va miya travmasi o'sma kasalliklari kelib chiqishiga va uning o'lim bilan tugashiga olib keluvchi xavf omilidir. Ko'pincha bosh miya o'smalari boshqa kasalliklarni davolash maqsadida o'tkazilgan nur terapiyalari asorati sifatida kelib chiqishi ham mumkin. Bundan tashqari, xavfning ortishi immunosuppressiv terapiyalar, immun tizimi sustlashtiruvchi kasalliklarda (OITS, neyroOITS) ortib ketadi. Bosh miya o'smalari paydo bo'lishiga moyil irsiy kasalliklarda yuqori bo'ladi: Gippel-Lindau kasalligi, tuberoz skleroz, fakomatoz, neyrofibromatoz.

Bosh miya saratoni belgilari

Bosh miya o'smalarining erta belgilari miyaning qaysi qismida o'sma hosil bo'lgan bo'lsa o'sha joydagi simptomlar bilan boshlanadi. Ular quyidagi mexanizm asosida ketadi: o'smaning fizik va kimyoviy ta'siri, miya qon tomirlarining zararlanishi, tomirlarning ezilishi hisobiga ishemiya kelib chiqishi, nerv tolalarining va hujayralarning ezilishi hisobiga kamchiliklar paydo bo'la boshlaydi. Aynan o'sma paydo bo'lgan joydan miya hujayralari qo'zg'alishi, uning funksiyasi buzilishi boshlanadi (nevrologik yetishmovchilik).

O'smaning hajmi kattalashib borishi bilan kompressiya (ezish), shish va ishemiya qo'shni hujayralarga, keyinchalik uzoqroqdagi hujayralarga tarqaladi va o'ziga xos simptomlar beradi. Umumiy miya simptomlari, ya'ni bosh miya ichki bosimi oshisi va miya shishlari hisobiga kelib chiqqan asoratlar hisobiga. O'smaning katta hajm ega

llashi hisobiga dislokatsion sindrom kelib chiqadi – miyachaning zararlanishi hisobiga.

Bosh og‘rig‘i — mahalliy bosh og‘rig‘i bosh miya o‘smalarining erta belgilaridan biridir. Uning kelib chiqishiga sabab retseptorlarning qo‘zg‘alishidir, ya‘ni miya sinuslarida joylashgan, tomirlardagi retseptorlar hisobiga. Tarqoq sefalgiya 90 % hollarda subtentorial o‘smalarda va 77 % hollarda supratentorial o‘smalarda natijasida kuzatiladi.

Og‘riq xarakteri chuqur, intensiv takrorlanuvchi, xurujsimon ko‘rinishda bo‘ladi. Qayt qilish — umumiy miya belgilariga kiradi. Uning o‘ziga xosligi, qayt qilish ovqatlanish bilan bog‘liq bo‘lmaydi. Miyachaning o‘smasida va IV qorincha o‘smalarida qayt qilish markazining birlamchi zararlanishi kuzatiladi.

Sistemali bosh aylanishi — inson o‘z tanasi yoki atrof muhitdagi narsalar aylanayotganligini sezadi. O‘sma vestibulokoxlear nervning ezilishi, miya ko‘prikchasi va IV qorincha ezishidan bosh aylanish simptomi kelib chiqadi.

Bosh miya saratonini davolash

Kasallik konservativ davosida o‘smaning o‘shishini to‘xtatish va miya to‘qimalarini ezib qo‘yishini kamaytirish, simptomlarni yengillashtirish va hayot sifatini yaxshilash maqsadida o‘tkaziladi. Konservativ terapiya og‘riqsizlantirish (ketoprofen, morfina), ko‘ngil aynishiga qarshi preparatlar qabul qilish (metoklopramid), sedativ va psixotrop vositalarni o‘z ichiga oladi. Miyadagi shishni kamaytirish maqsadida glukokortikosteroid preparatlar buyuriladi. Shuni unutmaslik kerakki, konservativ davolash kasallikni keltirib chiqargan sababni bevosita yo‘qota olmaydi, faqatgina vaqtinchalik simptomlarni kamaytirish uchun qo‘llaniladi.

Eng samarali davo chorası xirurgik muolajadir. Jarrohlik amaliyoti o‘smanning joylashgan joyi, hajmi, turi va tarqalganligiga qarab belgilanadi. Kichik o‘lchamdagi o‘smalarda stereotaksik radioxirurgiya o‘tkaziladi, ya‘ni Kiber pichoq va Gamma pich oqlar yordamida o‘smanni yo‘qotish o‘smanning o‘lchami 3 smgacha bo‘lgandagina o‘tkaziladi. Yaqqol namoyon bo‘lgan gidrosefaliyada esa miyani shuntlash (tashqi ventrikulyar drenajlash, ventikuloperitoneal drenajlash) amaliyoti bajariladi.

Nur terapiya va kimyoterapiya xirurgik davoga qo‘shimcha ravishda olib boriladi, yoki palliativ operatsiya maqsadida (vaqtinchalik hayot sifatini yaxshilash) Operatsiyadan keying nur terapiyasi, o‘smaga gistologik tekshiruvda atipik hujayralardan iborat ekanligi aniqlansagina bajariladi.

Kimyo terapiya o‘smaga hujayralari tipiga va organizmning ko‘tara olish xususiyatiga qarab buyuriladi.

Bosh miya o‘smalari prognozi va profilaktikasi

Miya o‘smalari yaxshi sifatli, o‘lchami kichik va operatsiya qilish uchun imkon bo‘lsagina ijobiy natija beradi. Biroq, ko‘pgina o‘smalar qaytalanuvchi bo‘ladi va qayta operatsiya o‘tkazishni talab qiladi. Operatsiyalar esa travmali bo‘lib, miya to‘qimalarini shikastlaydi va turli xildagi nevrologik defitsitlarga olib keladi. Yomon sifatli, katta o‘lchamdagi, joylashgan joyi operatsiya qilishga imkon bermasa va metastazlar bergan bo‘lsa, kasallik oqibati salbiy bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, kasallik davosi organizmning umumiy ahvoli va inson yoshiga ham bog‘liq. Qarilik va yondosh kasalliklar (yurak yetishmovchiligi, surunkali buyrak yetishmovchiligi, qandli diabet va boshqalar) bo‘lsa, operativ muolajani o‘tkazishga qarshi ko‘rsatma bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov X.Q., Eshmuradova X.Sh., Tursunov O.T. “Asab va ruhiy kasalliklar”. Toshkent, “O‘qituvchi” nashriyoti, 2009 yil.
2. Po‘latova Sh.A., Saidova X.X. “Kattalarda hamshiralik parvarishi” II qism, Toshkent “Cho‘lpon” nashriyoti, 2014 yil.
3. Abdullaeva V.K., SHaripova F.K., Babaraximova S.B., Iskandarova J.M. Xususiy psixiatriya. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent. Navro‘z. 2015 y.
4. Xodjaeva N.I., SHoyusupova A.U. Psixiatriya: tibbiyot institutlari talabalari uchun. Darslik. – Toshkent. Mehridaryo. 2011 y.
5. Agranovskiy M.L. Obshchaya psixologiya i psixopatologiya. Uchebnoe posobie. – Andijan. OAO ANDIJON NASHRIYOTI. 2010 y.

Internet saytlari

1. www.ziyonet.uz;
2. www.lex.uz;
3. www.bilim.uz.
4. www.s-psy.ru

5. [www. psychiatry.ru](http://www.psychiatry.ru),
6. [www. medlibrary. ru](http://www.medlibrary.ru)
7. [www. medline. ru](http://www.medline.ru)

